

REPERTORIUL LOCALITĂȚILOR CU DESCOPERIRI PALEOLITICE DIN TRANSILVANIA (IV)

59. REMETEA — OĂȘULUI, Șomoș I, (c. Orașu Nou, jud. Satu Mare).

Dealul Șomoș este un piemont eruptiv în partea de NV a satului, înalt de cca. 200 m. Așezarea a fost descoperită în 1962 când s-a efectuat și primul sondaj. În perioada 1963—1965 s-au întreprins săpături mai ample pe o suprafață de 320 m², fără a se epuiza așezarea. Descoperirile arheologice constau în exclusivitate din piese litice.

Diversitatea tehnicii de cioplire a pieselor cu caracter mousteriano-levallousian și aurignacian, găsite în stratul inferior, i-a făcut pe cercetători să atribuie această locuire pe baza celor 225 de piese litice (33,2% tipice), fazei de sfârșit a paleoliticului mijlociu și începutul celui superior. Majoritatea uneltelor sînt din opal, iar ca aspect sînt masive, groase. Ca piese tipice întîlnim nuclee, răzuitoare, vîrfuri bifaciale, lame simple. Stratul este corelat cu Würm I—II (în continuare: W). În cel de-al doilea nivel, atribuit aurignacianului, materia primă a uneltelor se diversifică (opal, silix, obsidiană, argilă silicificată, cuarțit). Unelte au un caracter lamelar. Din cele 375 de unelte 23,7% sînt tipice: gratoare, nuclee, lame, burine, fiecare tip cu mai multe variante. Stratul se corelează cu W II. M. Bitiri (în UISPP, 9, 1976, XVI, p. 60) atribuie locuirea fazei mijlocii a aurignacianului din Oaș, sau fazei a treia a aceleiași culturi. Al treilea nivel, gros de 0,30 m a fost atribuit gravetianului tîrziu, corelat aici cu W II—III. Este stratul cel mai abundent în descoperiri: 1562 piese litice din care 23,4% tipice. Crește proporția uneltelor din rocile importate, în primul rînd a obsidiane. Piese tipice constau din nuclee, lame, gratoare, burine, vîrfuri etc., fiecare tip avînd o serie de variante și un caracter microlitic dominant. În acest nivel s-a descoperit și o vatră amenajată pe trei lespezi de piatră, iar în jur, pe o suprafață de 7 m² urme de arsură. Acest strat este suprapus de un alt nivel microlitic. În acest strat s-a găsit, în 1963, un mic trapez care ar putea fi dovada prezenței culturii tardennoisiene. Tot aici au apărut și urme postpaleolitice.

Cronică, *SCIV*, 14, 1963, nr. 2, p. 453; Cronică, *Dacia*, 7, 1963, p. 570; Cronică, *SCIV*, 15, 1964, nr. 4, p. 553; Cronică, *Dacia*, 8, 1964, p. 386; M. Mitiri, *SCIV*, 15, 1964, nr. 2, p. 170, 181; Idem, *RevMuz*, 2, 1965, nr. 2, p. 161—163; Idem, *SCIV*, 16, 1965, nr. 1, p. 10, 14; Idem, *SCIV*, 16, 1965, nr. 3, p. 442—445; Idem, *Dacia*, 9, 1965, p. 38 sqq; Cronică, *SCIV*, 16, 1965, nr. 3, p. 589; Cronică, *Dacia*, 9, 1965, p. 471; Al. Păunescu, *Dacia*, 9, 1965, p. 19, 21, 22; M. Bitiri și A. Socolan, *Cercetări paleolitice în Țara Oașului* (în continuare: *Cercetări Oaș*), Baia Mare, 1966, p. 7—12, 16, 17, 18, 21; M. Bitiri, *Dacia*, 10, 1966, p. 23, 26; R. Florescu, *RevMuz*, 3, 1966, nr. 2, p. 185; M. Bitiri, *SCIV*, 18, 1967, nr. 4, p. 624 sqq; idem, *StudComSM*, 1969, p. 36, 37, 38; M. Bitiri și A. Socolan, *Marmatia*, 1, 1969, p. 5, 7, 8; M. Bitiri, *SCIV*, 20, 1969, nr. 4, p. 517, 519, 520, 525, 526; M. Bitiri, H. Asvadurov și Șt. Roman.

* Primele trei părți au apărut în: I în *ActaMN*, XV, 1978, p. 1—17; II în nr. XVI, 1979, p. 389—410; III în XIX, 1982, p. 543—556.

SCIV, 21, 1970, nr. 3, p. 357; M. Bitiri, *Materiale*, 9, 1970, p. 11—27, 28, 30, 33, 36; Idem, *RevMuz*, 7, 1970, nr. 4, p. 293, 295, 296, 298; Al. Păunescu, *Evoluția*, p. 15, 18, 22, 23, 112, 134, 232 etc.; M. Bitiri, *Dacia*, 15, 1971, p. 15 sqq; Idem, *Marmatia*, 2, 1971, p. 12; idem, *StudComSM*, 1972, p. 35 sqq; idem, *PalOaş*, p. 13, 36—41, 73—80 etc.; M. Bitiri, H. Asvadurov și P. Vasilescu, *SCIV*, 23, 1972, nr. 3, p. 343, 347, 350, 351; E. Condurachi etc., *HartaArhRom*, p. 9, harta nr. 2; I. Barnea etc., *SCIVA*, 25, 1974, nr. 3, p. 336; L. Bánesz, *SlovArch*, 24, 1976, nr. 1, p. 8, 54, 55—56; M. Bitiri, *UISPP*, 9, 1976, XVI, Nice, p. 54, 55, 58, 59, 60, 70, 73; M. Gábori, *PalMoyen*, p. 92 etc.; M. Brudiu, *PalMoldova*, p. 37.

60. REMETEA — OĂȘULUI, Șomoș II (c. Orașu Nou, jud. Satu Mare).

Cea de-a doua așezare de la Remetea-Șomoș este situată la poalele Șomoșului, pe o terasă ce se ridică cu 20—25 m deasupra zonei inundabile a Turului. Așezarea Șomoș II a fost descoperită în 1963 de către M. Bitiri și E. Kovács, cu care ocazie au fost găsite în arătură așchii de silex. În campaniile de săpături din 1963 și 1964 s-a deschis o suprafață de 356 m². Așezarea s-a extins pe o suprafață de 150 m². Nivelul inferior de cultură se afla la adâncimea de 0,40—0,60 m. De aici provin 216 de piese dintre care numai câteva tipice. Toate sînt cioplite din opal, galete și cuarțit local. Printre unelte amintim: așchii lungi, lamelare sau triunghiulare, virfurile mousteriene, răzuitoarele și lamele simple. Locuirea a fost corelată cu moustertianul final și începutul paleoliticului superior (analogii la Boinești și Remetea — Șomoș I).

În secțiunea II, într-un mic atelier, în adâncime de 0,50—0,55 m pe o suprafață de 1,30×1 m, s-au descoperit 102 piese și o vatră de foc alveolată adîncă de cca. 0,12 m. Cel de-al doilea strat de cultură, gros de 0,10—0,15 m, suprapune direct pe cel inferior. Unelte sînt puțin numeroase, iar cele tipice puțin concluyente. Ca materie primă predomină opalul, dar apare și silexul și cremenea de rîu (galete). Au apărut 10 nuclee atipice, lame, gratoare și burine. Nivelul este atribuit în general în literatura de specialitate aurignacianului mijlociu, mai tîrziu M. Bitiri îl plasează în faza a treia a aurignacianului (*UISPP*, 9, 1976, XVI, p. 60—61). Cel de-al treilea nivel de locuire a fost distrus de lucrări agricole și eroziune. Cele câteva unelte microlitice găsite la suprafață, arată o locuire gravetiană tîrzie. (Bibliografia la Remetea-Șomoș I).

61. REMETEA — OĂȘULUI, Coasta Remetei (c. Orașu Nou, jud. Satu Mare)

Între dealurile Boinești și Remetea Șomoș se găsește culmea mai joasă numită Coasta Remetei. Începînd din 1962 M. Bitiri a găsit aici, la suprafață și în sondajele executate lame microlitice și așchii, din silex, opal, tuf vulcanic și gresie. Un strat de cultură nu a putut fi identificat, încadrarea culturală a „uneltelor” este greu de făcut. M. Bitiri le-a atribuit paleoliticului superior.

M. Bitiri, *Marmatia*, 1, 1969, p. 5—6; Idem, *Materiale*, 9, 1970, p. 35—36; idem, *PalOaş*, p. 57—58.

RIPA — Burzău (c. Tinca, jud. Bihor)

Pe coasta Dealului Burzău se află un depozit fosilifer de vîrstă pleistocenă superioară (W I). Au fost identificate aici două specii de reptile, zece specii de păsări și 29 specii de mamifere. Elementele predominante sînt hiena și calul. Majoritatea oaselor poartă, conform părerii lui T. Jurcsák, urme de prelucrare, așchiere și șlefuire. Unelte litice nu s-au găsit. Materialul se află în Muzeul din Oradea și în Colecția muzeistică din Tinca.

T. Jurcsák, etc., *RepBihor*, (s.v. Ripa).

62. REȘIȚA (oraș, jud. Caras-Severin) — *Peștera Stirnic*

Peștera Stirnic din *Valea Domanului* este un cunoscut punct fosilifer. În cursul unei periegeze, în 1961, printre alte materiale s-a găsit în peșteră și o presupusă unealtă de os, prelucrat pentru împuns.

Inf. R. Petrowski.

63. RIȘNOV (oraș, jud. Brașov) *Peștera Gura Cheii* de la ~

Peștera se află la o distanță de 8 km SE de Rîșnov, într-un masiv de calcar jurasic titonic. Are vedere spre SSV, este lungă de 13 m și lată de 4 m.

Pentru prima dată peștera a fost superficial studiată de către Fr. Podek în anul 1925. În anii 1934—1935, A. Prox a efectuat aici săpături, în urma cărora au fost publicate materiale ceramice aparținând culturii Criș, Ariușd și epocii bronzului. În 1959 C. S. Nicolăescu-Plopșor a reluat cercetările, săpind o secțiune lungă de 12 m, ajungând pînă la patul peșterii (2,5 m). Stratul mousterian final, corelat cu Würm II, se întinde în toată peștera și are grosimea de 0,45—0,63 m. Provin de aici opt așchii, patru vîrfuri triunghiulare, cinci așchii cu aspect lamelar și 24 piese atipice. Majoritatea sînt din cuarțit, iar cîteva din gresie. Fauna acestui strat conține *Ursus spelaeus*, *Vulpes vulpes*, *Cervus elaphus*, și *Capra ibex*. Peste un steril urmează un nivel aurignacian mijlociu, gros de 0,10—0,18 m, corelat cu sfîrșitul interstadiului Würm II — Würm III. De aici provin patru lame retușate, 18 lame neretușate, două răzuitoare microlitice, un nucleu atipic și 20 de piese atipice, de silex și gresie. Fauna se schimbă față de nivelul mousterian doar cu oase de păsări nedeterminate. Peste un alt strat steril urmează un nivel gravettian, gros de 0,22—0,62 m, corelat cu finalul stadiului Würm III, de unde avem 19 lame neretușate, 11 lame retușate și 5 vîrfuri tip la Gravette, 5 răzuitoare, 2 burine și 13 piese atipice. 90% din unelte sînt microlitice, marea majoritate fiind din silex. Lista de faună se completează cu *Canis lupus*, *Equus*, *Sus scrofa*, *Mustela* și multe păsări. S-au găsit aici și un canin de vulpe și un incisiv de cerb prelucrate ca podoabă.

Straturile postpaleolitice conțin ceramică din epoca bronzului, evul mediu și epoca modernă.

E. A. Bielz, *JSKV*, 4, 1884, p. 20—22, nr. 15; Fr. Podek, *JSKV*, 1, 1925, p. 45, nr. 13; A. Prox, *MBSM*, 4, 1940, nr. 1—4, p. 90—94; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *IstRom*, p. 22—24; Cronică, *SCIV*, 11, 1960, nr. 1, p. 182; Cronică, *Dacia*, 4, 1960, p. 577; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Materiale*, 8, 1962, p. 113—121; M. Bitiri, *SCIV*, 16, 1965, nr. 3, p. 434; Al. Păunescu, *Dacia*, 9, 1965, p. 19, 21, 23; Idem, *SCIV*, 17, 1966, nr. 2, p. 319, 322, 324; C. S. Nicolăescu-Plopșor etc., *Dacia*, 10, 1966, p. 22, 26; M. Bitiri, *SCIV*, 20, 1969, nr. 4, p. 516; Al. Păunescu, *Evoluția*, p. 18, 23, 134, 232 etc.; M. Bitiri, *Dacia*, 15, 1971, p. 20; idem, *StudComSM*, 1972, p. 38; E. Condurachi etc., *HartaArhRom*, p. 9, harta nr. 2; M. Brudiu, *PalMoldova*, p. 37; M. Cîrciumaru, *SCIV*, 25, 1974, nr. 3, p. 356; Idem, *SCIVA*, 26, 1975, nr. 1, p. 9—15; L. Bánesz, *SlovArch*, 24, 1976, nr. 1, p. 8, 58; M. Bleahu etc., *PeșteriRom*, p. 38; B. Jungbert, *ActaMN*, 14, 1977, p. 8; Fl. Mogoșanu, *PalBanat*, p. 116, 131.

64. ROMĂNEȘTI-DUMBRĂVIȚA (c. Tomești, jud. Timiș)

Locul numit Dumbrăvița este o terasă veche de confluență situată în marginea de NE a satului. Săpăturile dintre 1960—1964 conduse de I. Stratan și Fl. Mogoșanu au cuprins o suprafață de 340 m². Aici nu se poate vorbi de adevă-

rate straturi arheologice, deoarece s-au găsit doar urmele sporadice ale unor locuiri de scurtă durată. Au fost delimitate patru nivele de locuiri, atestate doar prin material litic: cremene de riu (silex). Stratul inferior (0,95—0,75 m) situat la partea inferioară a depunerilor brun-roșcate (W II—III) aparține aurignacianului specific local și a dat unelte ca gratoare pe așchii și pe lame, o lamă denticulată, gratoare nucleiforme, raboturi, vîrfuri. Tot de aici provine și acul răzuitor pe așchie groasă care este unealta paleolitică cea mai voluminoasă de la noi. Al doilea nivel este mai bogat (0,70—0,55 m). Apar în proporție mărită diferite lamele și burine. Apar și lamele Dufour. Al treilea nivel (0,50—0,40 m) a dat un material atipic, aparținînd unui atelier de cioplire. Ultimul nivel (0,37—0,25 m) a dat material arheologic și mai puțin: așchii, lame simple, cîteva gratoare mărunte și un vîrf cu o margine arcuită, retușată abrupt. Se atestă influențe gravetiene. Se admite contemporaneitatea straturilor Românești IV — Coșava III și Tincova. Inventarul litic al ultimului strat vine în contact direct și amestec cu materiale postpaleolitice. În anul 1967 au fost descoperite, într-un sondaj făcut la cea 80 m NE de cunoscuta așezare, alte două straturi de cultură, cu material litic din cuarțit. Se admite în Banat existența mai multor etape de dezvoltare ale unei culturi cuarțitice aparținînd paleoliticului superior. Primul strat, găsit în adîncime de 1 m, atestă cea mai veche urmă de locuire paleolitică în NV Banatului. Acest strat se corelează cu Würm II. Predomină caracterele mousteroide, totuși stratul este atribuit paleoliticului superior specific local. Al doilea strat cuarțitic găsit în adîncime de 0,45—0,55 m, se datează în W III. Tipologic uneltele au un caracter pronunțat moustertian timpuriu: vîrfuri, răzuitoare, gratoare etc. Tot pe această terasă mai sînt și alte puncte explorabile (Fl. Mogoșanu, *RexMuz*, 6, 1969, nr. 1, p. 85, 89). În 1972, Fl. Mogoșanu scria că dintre cele șase straturi suprapuse, primul constituie un strat mousteroide cuarțitic din W II, iar ultimul un aurignacian final în care apar elemente gravetiene și magdaleniene. Stratul se corelează cu W III. I. C. Drăgan în opera *Noi Tracii*, face printre altele și incursiuni paleolitice. Astfel la p. 48 afirmă că în atelierile de la Românești-Dumbrăvița s-au găsit peste 12.000 de piese de silex din care o bună parte unelte finite; locuirea ar avea cinci nivele din care cel inferior se datează din „aproximativ anii minus 28.000”. Autorul nu indică sursa acestor informații originale...

Pe terasa *Dealul Viei*, înaltă de cca 25 m, s-a sondat în 1960 o suprafață de cca 30 m². În adîncime de 0,20—0,45 m într-o depunere loessoidă s-au descoperit cîteva unelte de silex: două raboturi nucleiforme, nuclee neregulate, un răzuitor discoidal, un grator carenat, lame simple etc. Materialul a fost încadrat în aurignacianul întîrziat specific bănățean. În straturile superioare a apărut ceramică, aparținînd culturii Criș.

În *Peștera de la Românești* nu putem afirma cu certitudine decît existența unor urme postpaleolitice, cu toate că în 1949 M. Moga a semnalat descoperirea aici a unui strat paleolitic. Această afirmație s-a bazat pe descoperirea aici a „opt colți de *Ursus speleus* și a două instrumente de os”. În 1960 I. Stratan și Fl. Mogoșanu au reluat cercetările dar nu au ajuns la patul peșterii. Pînă în adîncimea de 3,20 m au dat doar de urme de cultura postpaleolitică, așezate confuz într-un strat răscolit. La punctul *Pămîntul Roșu*, la 600 m NE de Dumbrăvița, s-a descoperit un atelier de prelucrare a nucleelor care urmau să fie finite în alt loc.

M. Moga, *Studia*, 2, 1949, nr. 1, p. 96—97; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *SCIV*, 7, 1956, nr. 1—2, p. 14; D. Popescu, *SCIV*, 12, 1961, nr. 1, p. 133; Idem, *Dacia*, 5, 1961, p. 567; Idem, *SCIV*, 13, 1962, nr. 1, p. 201; Idem, *Dacia*, 6, 1962, p. 516; Idem, *SCIV*, 14, 1963, nr. 2, p. 452; Idem, *Dacia*, 7, 1963, p. 570; Idem, *SCIV*, 15,

1964, nr. 4, p. 551; Idem, *Dacia*, 8, 1964, nr. 4, p. 585; Idem, *SCIV*, 16, 1965, nr. 3, p. 587; Idem, *Dacia*, 9, 1965, p. 469; Al. Păunescu, *Dacia*, 9, 1965, p. 21; R. Florescu, *RevMuz*, 3, 1966, nr. 1, p. 89; C. S. Nicolăescu-Plopșor etc., *Dacia*, 10, 1966, p. 23; Fl. Mogoșanu, I. Stratan, *SCIV*, 17, 1966, nr. 2, p. 335—340; Idem, *SCIV*, 18, 1967, nr. 1, p. 142, 145; Fl. Mogoșanu, *RevMuz*, 4, 1967, nr. 6, p. 556—559; N. Cichir, *RevMuz*, 5, 1968, nr. 6, p. 517—518; Fl. Mogoșanu, *SCIV*, 19, 1968, nr. 2, p. 303—311; Idem, *SCIV*, 19, 1968, nr. 4, p. 643—647; Idem, *CCArh — Porțile de Fier*, 1968, nr. 8, p. 5, 8; D. Popescu, *SCIV*, 19, 1968, nr. 4, p. 678; Idem, *Dacia*, 12, 1968, p. 421; Fl. Mogoșanu, *RevMuz*, 6, 1969, nr. 1, p. 84—90; D. Popescu, *SCIV*, 20, 1969, nr. 3, p. 472; Idem, *Dacia*, 13, 1969, p. 508; M. Bitiri, *SCIV*, 20, 1969, nr. 4, p. 516; C. S. Nicolăescu-Plopșor etc., *Sesiunea de Comunicări șt. muz. ist.*, București, (1969), I, 1970, p. 23, 24, 25; E. Condurachi etc., *HartaArhRom*, harta nr. 2; I. Stratan, *Tibiscus*, 1, 1970, p. 7, 8, 12, 14; Al. Păunescu, *Evoluția*, p. 18, 19, 34, 123, 125, 232; D. Popescu, *SCIV*, 21, 1970, nr. 3, p. 493; Idem, *Dacia*, 14, 1970, p. 431; V. Chirica, *MemAnt*, 2, 1970, p. 9, 10, 14; M. Babeș, *Dacia*, 15, 1971, p. 386; E. Cornaș, *Apulum*, 9, 1971, p. 16, 17; M. Bitiri, *SCIV*, 23, 1972, nr. 3, p. 343; 351; Fl. Mogoșanu, *Dacia*, 16, 1972, p. 8, 10, 12—15, 16, 19, 21 etc.; Idem, *Banatica*, 2, 1973, 19, 22; M. Găbori, *PalMoyen*, p. 94, 95; I. Barnea etc., *SCIVA*, 25, 1974, nr. 3, p. 336; M. Brudiu, *PalMoldova*, p. 36; L. Bănez, *SlovArch*, 24, 1976, nr. 1, p. 8, 61—62; I. C. Drăgan, *Noi Tracii*, Craiova, 1976, p. 48; M. Bleahu, *Peșteri Rom.* p. 168—170; M. Bitiri, *UISPP*, 9, 1976, XVI, Nice, p. 75, 77, 79—82, 83, 85, 87, 88, 89, 93—95, 97; Idem, *PalBanat*, 13, 14—15, 18, 19, 20, 21, 49—71, 77, 78, 90—97, 101—105, 107, 125, 128, 129, 131, 132, 137, 138.

ROSTOCI (numele vechi Răstoci, sat, c. Pleșcuța, jud. Arad)

Urme răzlețe de pe teritoriul acestui sat au fost atribuite paleoliticului inferior, descoperite cu ocazia unor periegheze în 1925 și 1926. Se menționează doar eventuala existență a unor „atelieri sau așezări preistorice”. Ipoteza nu a fost confirmată. Materiale paleolitice de aici nu cunoaștem.

M. Roska, *BSSC*, 3, 1927, nr. 1, p. 74; Idem, *B—H*, 14—15, 1926—1927, p. 23, 84; Idem, *ArhOlt*, 8, 1929, nr. 43—44, p. 349; Idem, *AIGR*, 14, 1931, p. 80, 114; O. Kađić, *MKFIE*, 30, 1934, nr. 1, p. 16, 122; M. Roska, *ErdRep*, p. 239, nr. 57; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *ProblAntr*, 2, 1956, p. 76.

ROȘIA, Peștera Ciurului Izbuc (c., jud. Bihor)

În 1965 I. Viehmann și Gh. Racoviță au găsit într-o galerie fosilă a peșterii urmele, în sensul propriu-zis al cuvîntului, „omului paleolitic”. Pe solul peșterii au fost identificate cca. 200 de urme de picior gol care au putut fi raportate la un bărbat, o femeie și un copil. Aceste urme erau amestecate și suprapuse de urme de *Ursus spelaeus* ceea ce, conform părerii descoperitorilor, le conferă autenticitatea și posibilitatea datării lor în paleoliticul superior. Urme de pași de om au mai fost descoperite în Ghețarul de la Virtop (c. Arieșeni, jud. Alba; Bleahu, *PeșteriRom*, p. 37). Aceste locuri ar merita să fie studiate și din punct de vedere arheologic.

RepBihor, p. 373; *Ocotirea Naturii*, 13, 1969, nr. 2, 191—200; M. Bleahu, *PeșteriRom*, p. 28—29 fig., p. 37.

SADOVA VECHE (c. Slatina-Timiș, jud. Caraș-Severin).

În 1943 a fost găsit în prundișul râului Timiș, o piesă macrolitică de silex, lungă de 0,3 m, lată de 0,14 m și groasă de 0,06 m. Piesa a fost considerată de către descoperitorul ei H. Feichter singura descoperire paleolitică din Banat și a

fost atribuită paleoliticului inferior. Forma și dimensiunile însă nu îngăduie încadrarea în nici o fază a paleoliticului și nu poate fi socotită decît rezultatul unui joc al naturii.

Fl. Mogoșanu, *PalBanat*, p. 14.

SĂLACEA (c., jud. Bihor).

C. S. Nicolăescu-Plopșor a găsit în hotarul satului un gratoar pe lamă și o lamă retușată care tinde către swiderian-tardennoisian.

C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Materiale*, 6, 1959, p. 40.

SĂLIȘTE (c., jud. Sibiu).

În condiții necunoscute, lângă fosta biserică greco-catolică din Săliște, în lutul cuaternar, M. Roska a găsit cîteva răzuitoare din cuarț alb, de caracter moustérian (nu se știe în ce colecție au ajuns piesele) M. Roska, *AIGR*, 14, 1931, p. 118; Idem, *ErdRep*, p. 263, nr. 116.

SIGHIȘTEL (c. Cîmpani, jud. Bihor), *Peștera Măgura* de la ~

În rezervația carstică din Valea Sighiștelului, la NE de sat, se cunosc pînă în prezent 28 de peșteri. *Peștera Măgura* (817 m), în versantul drept a Văii Sighiștel (altit. 500 m) este cea mai mare peșteră din rezervație. Reprezintă o importantă stațiune paleontologică de vîrstă pleistocenică superioară, cu insectivore, rozătoare, carnivori (*Panthera spelaea*, *Crocota spelaea*, *Ursus spelaeus*, *Ursus arctos*) și ierbivori (*Capra ibex*, *Megaceros giganteus*). T. Jurcsák afirmă sumar că avem aici o stațiune moustériană.

T. Jurcsák etc., *RepBihor*, p. 380.

SITA BUZĂULUI (c., jud. Brașov)

Primele săpături în așezările paleolítico-epipaleolitice din jurul comunei Sita Buzăului, în partea dreaptă a Văii Cremenei (Cremenoasa), le-a efectuat J. Teutsch în 1911. Tot în această zonă a cercetat și M. Roska în 1924, 1926 și 1928, găsind într-un strat lutos gros de 0,60—0,75 cm pe lângă un dinte de *Equus* și multe piese litice încadrate tipologic în aurignacian. A mai cercetat și punctele Grădina lui Dinu Buzea, terasele de lângă Pirîul Chicheraului, Otecu etc. care se află toate în Valea Chicherăului. În ultimele două puncte, scria Roska, a dat și de urmele răzlețe ale solutreanului inferior și mijlociu. De fapt în acest sens nu s-a publicat de aici decît o singură piesă lanceolată, foliacee de tip szeletian, găsită de către J. Teutsch și A. Grăf. În punctul Crăciunești, la poalele muntelui Gîlma, Roska a descoperit de asemenea urme încadrate în aurignacianul mijlociu.

Colectivul condus de către C. S. Nicolăescu-Plopșor a săpat în punctele de la Sita Buzăului în 1956, 1957, 1960, 1961, reușind să clarifice fazele de dezvoltare ale vieții preistorice de aici. Astfel la Cremenea, Malul lui Dinu Buzea, pe terasa inferioară a Buzăului, s-a identificat o locuire încadrată în aurignacian II mijlociu de terasă (Al. Păunescu, *SCIV*, 17, 1966, nr. 2, 319—327) sau aurignacian mijlociu de sfîrșit, aurignaciano-pregravetian (C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Materiale*, 6, 1959, 51—56), datat în perioada finală a stadiului W II. Urmează o locuire epipaleolitică definită ca tardenoaziană, prezentă atît la Cremenea cît și la Gîlma-Roate (Gîlma este numele vechi al satului Valea Brădetului, com. Sita Buzăului), Malul lui Dinu Buzea etc., datată în W II/III, și despre care C. S. Nicolăescu-Plopșor afirmase că încă nu este o fază gravetiană... (C. S. Nicolăescu-Plopșor și colab., *Materiale*, 6, 1959, 51—56). De altfel Al. Păunescu nu înșiră și Cremenea printre puncte-

le cu descoperiri ale gravetianului oriental din Țara Bîrsei. (Al. Păunescu, *SCIV*, 17, 1966, 2, 319—327).

Urme de faună sau vetre nu s-au descoperit. Nivelul cu microlite de la punctele înșirate se încadrează din punct de vedere cronologic în faza de început al holocenului și aparține tardenozianului. Mai de mult, C. S. Nicolăescu-Plopșor afirmase ca acest nivel s-ar data la sfîrșitul stadiului W III, și că vestigiile gravetianului s-ar găsi împreună cu ceramică neolitică (*Materiale*, 6, 1959, loc. cit.). Este vorba aici de un mare număr de ateliere de prelucrare a uneltelor finite de silex. Aceasta este explicația sărăciei pieselor tipice și întregi. Este adevărat că în partea sa superioară, stratul cu elementele microlitice prezintă o combinație cu o așezare neolitică sporadică, Criș-timpurie (Al. Păunescu și I. Pop, *Materiale*, 7, 1961, 33—36). Al. Păunescu scrie că „este foarte probabil ca așezarea de la Gilma-Roate să fie contemporană cu nivelul II de locuire (tardenozian) de la Cremenea (punctul Malul lui Dinu Buzea) situată mai jos, pe terasa cuprinsă între pîrîul Cremenea și ritul Buzău. Și aici am descoperit aproape aceleași unele microlitice (gratoare, lame, trapeze etc.) lucrate din aceeași materie primă”. (Al. Păunescu, *Materiale*, 8, 1962, 156). În punctul Poarta Cremenei s-a găsit un atelier asemănător. De altfel marea majoritate a uneltelor sînt confecționate din silex, și o mică parte din gresie și menilit.

M. Roska, *Dolg-Trav*, 3, 1912, p. 36; J. Teutsch, *FöldrKözl*, 17, 1912, p. 759—762; idem, *B—H*, 2, 1914, p. 51—64, 91—99, 123; J. Hillebrand, *WPZ*, 6, 1919, p. 23; M. Roska, *Dacia*, 1, 1924, p. 297, 305—308, 310, 311, 312; idem, *Dacia*, 2, 1925, 311, 312; H. Breuil, *BSSC*, 2, 1925, nr. 2, p. 193; idem, *L'Anthropologie*, 33, 1925, 330, 333; M. Roska, *BSSC*, 2, 1925, p. 183, 184, 185, 188—189, 190; idem, *B—H*, 14—15, 1926—1927, p. 22, 23, 84; idem, *Osrégészet*, p. 304, 306—310, 331, 334; idem, *BSSC*, 3, 1927, nr. 2, p. 193—196; idem, *BSSC*, 4, 1928, p. 38, 39, 85—86; idem, *ACMIT*, 1, 1929, p. 189, 190; idem, *EmlékSzNM*, 4, 5; idem, *AIGR*, 14, 1931, p. 95—95, 100, 101, 102, 118—120, 124, 126; M. Moga, *ACMIT*, 4, 1932—1938, p. 157; H. Schrollner, *SV*, 55, 1932, p. 131, 132—133, 134; J. Mallász, *DolgSzeged*, 9—10, 1934, nr. 1—2, p. 4, 6, 12; E. Patte, *BSPF*, 31, 1934, 373, 383, 384; I. Nestor, 22 *BerRGK*, 1933, p. 13—18; J. Hillebrand, 24/25 *BerRGK*, 1937, p. 17, 20; C. S. Nicolaescu-Plopșor, *Dacia*, 5, 1938, p. 43, 50, 51, 66—67, 68, 71, 72, 73, 79, 84, 94, 95; N. Moroșan, *AIGR*, 19, 1938, p. 3, 6, 105; M. Roska, *ErdRep*, p. 149, 275—277; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *SCIV*, 7, 1956, nr. 1—2, p. 29; M. Roska, *ArchÉrt*, 83, 1956, p. 166; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Dacia*, 1, 1957, p. 41, 42, 50, 52, 54; Cronică, *SCIV*, 8, 1957, nr. 1—4, p. 354; Cronică, *Dacia*, 1, 1957, p. 338; Cronică, *SCIV*, 9, 1958, nr. 1, p. 142; Cronică, *Dacia*, 2, 1958, p. 480; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Materiale*, 5, 1959, p. 29—34; idem, *SCIV*, 10, 1959, nr. 2, p. 233; C. S. Nicolăescu-Plopșor etc., *IstRom*, 1960, p. 22, 25; Cronică, *SCIV*, 11, 1960, nr. 1, p. 182; Cronică, *Dacia*, 4, 1960, p. 578; Fl. Mogoșanu, *SCIV*, 11, 1960, nr. 1, p. 125, 126, 128, 129; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *SCIV*, 12, 1961, nr. 1, p. 65, 70; Cronică, *SCIV*, 12, 1961, nr. 1, p. 135; Cronică, *Dacia*, 5, 1961, p. 568; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Materiale*, 7, 1961, p. 31; I. Ferenczi, *Studia*, 1962, nr. 2, p. 38; Cronică, *SCIV*, 13, 1962, nr. 1, p. 201; Cronică, *Dacia*, 6, 1962, p. 315; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *ArchAust*, 1962, nr. 31, p. 87, 88, 89; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *SCIV*, 15, 1964, nr. 3, p. 315, 316; Al. Păunescu, *SCIV*, 15, 1964, nr. 3, p. 329; idem, *Dacia*, 9, 1965, p. 21, 27; M. Bitiri, *SCIV*, 16, 1965, nr. 3, p. 434; idem, *Dacia*, 9, 1965, p. 41; C. S. Nicolăescu-Plopșor etc., *Dacia*, 10, 1966, p. 14, 15, 23, 27; L. Roșu, *RevMuz*, 3, 1966, nr. 6, p. 481, 482; Al. Păunescu, *SCIV*, 17, 1966, nr. 2, p. 319, 325, 326; M. Bitiri, *SCIV*, 20, 1969, nr. 4, p. 516; I. Drăgoescu—E. Andrei, *RevMuz*, 5, 1968, nr. 2, p. 124; Condurachi etc., *HartaArhRom*, harta nr. 2; Al. Păunescu, *Evo-*

luția, p. 18, 144, 122, 232; M. Bitiri, *SCSM*, 1972, p. 42; L. Bánesz, *SlovArh*, 24, 1976, nr. 1, p. 8, 58; M. Brudiu, *PalMoldova*, p. 37.

SOHODOL (c. Albac, jud. Alba), *Peștera Lucia* de la ~

Din *Peștera Lucia* au fost semnalate la începutul secolului urme paleolitice. În 1911 M. Roska a efectuat aici săpături de verificare în urma cărora însă nu a dat decît de diverse straturi răvășite. Roska localizează această peșteră ca fiind la Cîmpeni.

Z. Szilády, *FöldrKözl*, 33, 1905; M. Roska, *DolgCluj*, 1912, p. 36; Idem, *Ösrégész*, p. 303.

65. SOMEȘUL RECE (com. Gilău, jud. Cluj), *Peștera* de la ~

Încăperea în stîncă de la Someșul Rece este situată în partea superioară a masivului *Cetate*, la o înălțime de 100 m peste nivelul Someșului și la cca. 540 m peste nivelul mării, la 6 km spre SSV de Gilău și la 2 km de la Someșul Rece. Este lungă de 9 m iar apoi se îngustează. Localnicii deja în secolul trecut, precum în toată zona și aici au căutat comoara lui Darie..., răscolind straturile și din această peșteră. Astfel de căutători de comori au găsit aici în 1891 două cranii de *Capra ibex* întregi, și unul fragmentar. În urma acestei descoperiri A. Koch a început în același an săpături, găsind în condiții stratigrafice necunoscute oase de *Capra ibex*, *Antilop Rupicapra*, *Bos sp.*, *Canis sp.*, *Canis vulpes fossilis*, *Arctomys* cfr. *Bolsac*, *Cricetus frumentarius*, *Arvicola terrestris* și multe păsări. Pe un craniu de ibex a observat urme de arsură și menționează că majoritatea oaselor lungi sînt sparte intenționat. S-a mai găsit și o lamă de cremene, lungă de 0,035 m. Acestea constituie după părerea lui A. Koch dovezi certe în privința viețuirii omului paleolitic în peșteră. În 1914 T. Kormos a studiat fauna adunată de către Koch și a mai determinat oasele unor specii ca *Lepus europeus* L., *Ochtona Micretus* (sp. ?), *Mustela martes* L., *Sorex araneus* L., *Cervus* (sp. ?), *Equus caballus fossilis* L., *Diceros antiquitatis* Blumb. Iar din oasele colectate aici de către E. Orosz, T. Kormos a mai reușit să determine *Meles taxus* Bodd., *Myoxus glis* L., *Microtus arvalis* L., *Evoptomys glareolus* foss. Nhr., *Megaceros giganteus* Blumb. K. Lambrecht din oasele de păsări a determinat *Tetrao urogallus* L., *Lagopus mutus* Mont., *Pyrrhocorax pyrrhocorax* L. După părerea lui T. Kormos această faună are caracter de stepă.

H. Breuîl scria că lama de silex găsită de către Koch este de tip magdalenian. A mai observat cîte o gaură pe o tibie și pe un humerus de lup.

Din păcate peștera nu poate fi resăpată pentru studiere, deoarece marea parte a depunerilor a fost cărată afară, iar căutătorii de comori mai răscolesc chiar și actualmente ceea ce a mai rămas din depuneri în zona întrării. La o distanță de cca 80 m găsim o altă peșteră mai mare, ale cărei depuneri însă au fost răvășite în întregime. Din zonă se cunosc mai multe materiale arheologice postpaleolitice (Roska, *ErdRep*).

A. Koch, *OTTE*, vol. 13, 1891, an. 16, nr. 1, p. 1—12, 75—82; A. Frasenau, *FK*, 23, 1893, nr. 1—3, p. 121—123; nr. 4—5, p. 146—148; E. Orosz, *OTTE*, vol. 23, 1901, an. 26, p. 21; T. Kormos, *B—H*, 2, 1914, nr. 3, p. 136—137, 163—165; M. Roska, *Dacia*, 1, 1924, p. 297, 311; Idem, *BSSC*, 2, 1925, nr. 2, p. 184; H. Breuîl, *BSSC*, 2, 1925, nr. 2, p. 217; M. Roska, *Ösrégész*, p. 304, 316, 332; Idem, *B—H*, 14—15, 1927, p. 22, 23, 84; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *ArhOlt*, 8, 1929, nr. 43—44, p. 354—355; M. Roska, *AIGR*, 14, 1931, p. 100, 101, 102, 121, 124, 126; H. Schroller, *SiebViert*, 55, 1932, p. 133; I. Nestor, 22. *BerRGP* 1932 (1933); O. Kadic, *MKFIÉ*, 30, 1934, nr. 1,

p. 14, 120; J. Mallász, *Dolgszeged*, 9—10, 1934, nr. 1—2, p. 3, 13 (extras); C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Dacia*, 5—6, 1938, p. 43 sqq; M. Roska, *ErdRep*, p. 103—107, nr. 37; N. N. Moroșan, *AIGR*, 19, 1938, p. 139; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *SCIV*, 7, 1956, nr. 1—2, p. 14, 15, 27, 28; idem, *Dacia*, 1, 1957, p. 42, 56; M. Bleahu, *PeșteriRom*, p. 37; N. Meszaros — O. Clichici, *GhidCluj*, p. 41.

SPURCATA, PEȘTERA, vezi la Nandru

STÎRNIC, PEȘTERA, vezi la Reșița

SURDUCU MARE (sat, c. Forotic, jud. Caraș-Severin).

În partea de NV a satului, la punctul *Gruniul cu cremene*, se găsesc la suprafață piese de silex cu urme de prelucrare intenționată.

(Informație Gh. Lazarovici).

ȘARDU (c. Sînpaul, jud. Cluj).

M. Roska a semnalat descoperirea în anul 1914, în punctul *Cremenca* a unor urme mousteriene și aurignaciene.

În Colecția Seminarului Teologic Greco-Catolic din Cluj au intrat, în perioada interbelică, provenind de la punctul *Piriul Ursului*, câteva piese considerate de Roska ca fiind probabil unelte mousteriene. Astfel se știe de un răzuitor discoidal din cremene, un vîrf moustertian, un vîrf de lance și două răzuitoare din cuarțit local. De la punctul Őrhegy a ajuns în anul 1877 în Colecția Mineralogică a Asociației Muzeului Ardelean (EMEA) o tibie fragmentară de *Rhinoceros tichorhinus*.

Din grădina de lângă cantonul nr. 72 de cale ferată au ajuns în Muzeul de Istorie al Transilvaniei, un fragment de omoplat și de femur de *Elephas primigenius* (nr. inv.: P. 8767., P. 8768). La nr. P. 10984, figurează un alt femur, provenit tot de aici). M. Roska, (*ErdRep*, p. 154—155, nr. 58) dă ca referire bibliografică și *ErdMúzÉvk* (1911, p. 46) — ceea ce este greșit pentru că este vorba acolo de Șardul din județul Alba.

C. Gooss, *AVSL*, NF, 13, 1876, nr. 2, p. 50 (extras); A. Koch, *ErdMuz*, 4, 1877, nr. 8, p. 132, nr. 4; M. Roska, *FolArch*, 1—2, 1939, p. 4, 5; Șt. Ferenczi, *Studia*, 1962, nr. 2, p. 38.

ȘELIMBĂR (c. suburbană, municipiul Sibiu, jud. Sibiu).

Pe terasa sudică a pîrîului „*Schewisich*” I. Paul a găsit în poziție secundară o piesă de silex, considerată unealtă, lucrată în tehnica bifacială și atribuită moustertianului de tradiție acheuleană. Cele trei laturi de cioplire ale piesei arată pe alocuri urme de retușare.

I. Paul, *FVL*, 16, 1973, nr. 2, p. 22—25; L. Roșu și M. Butoi, *RevMuz*, 10, 1973, nr. 6, p. 535.

ȘIRIA (c., jud. Arad)

Comuna este amintită ca localitate cu urme paleolitice, care se reduce de fapt la urme osteologice de mamut.

Fl. Dudaș, *RevMuz*, nr. 4, p. 335.

ȘUNCUIUȘ (c., jud. Bihor), PEȘTERA IZBÎNDIȘ DE LA ~

Peștera se află la cca. 3 km de centrul comunei, într-un perete calcaros deasupra izbucului cu același nume. În Muzeul Țării Crișurilor din Oradea se păstrează resturi de *Ursus spelaeus*, provenite din galeria fosilă, în care, conform

relatării sumare ale lui T. Jurecsák, au fost depistate și „așezări de cultură materială primitivă”. Același autor mai pomenește de trei peșteri în zonă, care însă nu prezintă urme de locuire umană.

E. Racoviță și R. Jeannel, *Biospeologica*, 54, 1929, p. 427—546: T. Jurecsák etc., *RepBihor*, p. 73—74, 386—387.

ȘURA DE JOS, PEȘTERA, vezi la Crăciunești

66. ȘURA MARE (c. jud. Sibiu)

În partea de hotar *Sarba-Saivane*, într-o plantație pomicolă, cu ocazia unor lucrări au fost găsite între 1972—1974, la suprafață, 28 piese litice de caracter paleolitic: un gratoar carenat pe capăt de lamă, 2 străpungătoare, 17 lame, 3 burine diedre, 4 răzuitoare din opal și șist, 1 așchie de obsidian și un colț de mistreț.

TĂTARILOR, PEȘTERA, vezi la Merești

67. TINCOVA (c. Sacu, jud. Caraș-Severin)

În punctul *Săliște*, I. Stratan a găsit în 1956 câteva „unelte” paleolitice de sillex. În 1958, C. S. Nicolăescu-Plopșor împreună cu I. Stratan au efectuat aici un mic sondaj, găsind în adâncimea de 0,80—1,20 m un strat de cultură. Cercetările din 1959—1960 și 1965—1966 (ultimele fiind efectuate de către Fl. Mogoșanu) au cuprins șase secțiuni, totalizând 166 m² (I. Stratan, *Tibiscus*, 1, 1970, p. 8). Florea Mogoșanu în schimb afirma că așezarea s-a întins pe o suprafață de 280 m² și că a fost săpată în întregime (*UISPP*, 9, 1976, XVI, Nice, p. 78—79). Același autor menționează că au avut loc săpături și în anii 1964 și 1967 (*PalBanat*, p. 45, 48). Materialul litic de aici are un pronunțat caracter lamelar, cu tendințe de microlitizare. Stratul a fost corelat mai întâi cu W I—II (*Materiale*, 8, 1962, p. 123—125), iar mai târziu cu începutul lui W II—III (vezi lucrările mai recente). Locuirea a fost atribuită, pe baza tipologiei, aurignacianului dezvoltat întârziat în fază de microlitizare. În 1932 au fost publicate de către I. Stratan 1285 de lame fragmentare, așchii atipice și deșeuri, precum și 158 de unelte tipice, provenite din săpăturile din 1959. Mai târziu I. Stratan amintește ca provenind de aici 3120 de lame fragmentare și deșeuri, precum și 260 de unelte tipice: lame, nuclee, gratoare, virfuri, burine, raboturi etc. (*Tibiscus*, 1, 1970, p. 10—11). Fl. Mogoșanu scria în 1967 că în cursul celor trei campanii ce au avut loc între 1964—1966 s-au găsit cca. 2000 de piese de sillex din (care) numai 124 erau tipice (*SCIV*, 18, 1967, nr. 1, p. 141): gratoare pe capăt de lamă, sau înalte, discoidale, nucleiforme, câteva burine, răzuitoare, un virf de tip Krems, lame aurignaciene cu scobituri retușate (*encothes*). De remarcat prezența lamelor Dufour și a virfurilor Font Yves sau de tip Krems (vezi Românești-Dumbrăvița). În 1976 același autor amintește din aceeași așezare 2494 de piese de sillex, din care 2015 sînt atipice sau deșeuri, iar 369 sînt lame simple și nuclee. În sfîrșit doar 110 sînt unelte tipice. Datorită acestei proporții, contrar părerii lui I. Stratan, Fl. Mogoșanu susține că avem de aici un atelier de prelucrare și nu o așezare. Majoritatea pieselor sînt din opal, iar restul din jasp și radiolarit. Urme osteologice sau vetre de foc nu au apărut.

II. Cu prilejul săpăturilor din 1966, la cca. 200 m de vechea așezare au fost găsite 15 unelte din cuarțit (vezi Românești-Dumbrăvița), din care trei racloare cubretuse moustériene. Uneltele au un caracter moustérien atipic rudimentar și au apărut la adâncimea de 0,33 m, la baza stratului vegetal actual. Conform pă-

rerii lui Fl. Mogoșanu este vorba despre supraviețuirea în aer liber a culturii mousteriene cuarțitice întârziate din peșterile Carpaților Meridionali. S-a stabilit că primul strat cuarțitic de la Românești-Dumbrăvița poate fi corelat cu W II, iar stratul de la Tincova apare la începutul holocenului (Fl. Mogoșanu, *SCIV*, 2, 1968, nr. 19, p. 307). Materialul se află în muzeele din Lugoj și Caransebeș.

Fl. Mogoșanu, *SCIV*, 11, 1960, nr. 1, p. 126; D. Popescu, *SCIV*, 11, 1960, nr. 1, p. 182; idem, *Dacia*, 4, 1960, p. 577; C. S. Nicolăescu-Plopșor și I. Stratan, *Materiale*, 7, 1961, p. 29—32; idem, *AA*, 1972, nr. 31, p. 88; I. Stratan, *Materiale*, 8, 1962, p. 123—125; D. Al. Păunescu, *Dacia*, 9, 1965, p. 21; D. Popescu, *SCIV*, 17, 1966, nr. 4, p. 709; C. S. Nicolăescu-Plopșor etc., *Sesiunea științ. muz. ist.*, București, 1964, I, (1970), p. 23; D. Popescu, *Dacia*, 10, 1966, p. 384—401; C. S. Nicolăescu-Plopșor etc., *Dacia*, 10, 1966, p. 23; D. Popescu, *SCIV*, 18, 1967, nr. 3, p. 521; Idem, *Dacia*, 11, 1967, p. 357; Fl. Mogoșanu, *SCIV*, 18, 1967, nr. 1, p. 141—146; Idem, *RevMuz*, 4, 1967, nr. 6, p. 555—559; Idem, *SCIV*, 19, 1968, nr. 2, p. 303—311; Idem, *SCIV*, 14, 1968, nr. 4, p. 643—647; Idem, *CCArh — Porțile de Fier*, 1968, nr. 8, p. 4—5; Idem, *RevMuz*, 6, 1969, nr. 1, p. 89, 90; Al. Păunescu, *Evoluția*, p. 18, 19, 34, 124, 232; I. Stratan, *Tibiscus*, 1, 1970, p. 8—11, 12, 15; E. Comșa, *Apulum*, 9, 1971, p. 16, 17; Fl. Mogoșanu, *Dacia*, 16, 1972, p. 8, 10—12, 15, 19, 21, 23, 24; E. Condurachi, *HartaArh Rom*, harta nr. 2; Fl. Mogoșanu, *Banatica*, 2, 1973, p. 19—23; I. Barnea etc. *SCIVA*, 25, 1974, nr. 3, p. 336; M. Brudiu, *PalMoldova*, 1974, p. 36; L. Bánesz, *SlovArh*, 24, 1976, nr. 1, p. 8, 60; I. C. Drăgan, *Noi Tracii*, București, 1976, p. 48; M. Gábori, *PalMoyen*, p. 94; M. Bitiri, *UISPP*, 9, 1976, XVI, Nice, p. 65; Fl. Mogoșanu, *UISPP*, 9, 1976, XVI, Nice, p. 75, 77—79, 85, 87, 92, 97; R. Petrovsky, *Banatica*, 4, 1977, p. 457, nr. 76; Fl. Mogoșanu, *PalBanat*, p. 15, 18, 19, 21, 37—49, 77—78, 97—100, 102, 103, 107, 125, 126, 128, 132, 138.

68. TIRȘOLT (c. jud. Satu Mare)

Pe dealurile din partea de NV a satului, în 1967, M. Bitiri a descoperit la suprafață câteva fragmente de lame simple din opal și un nucleu mic cu un singur plan de lovire larg. Locul fiind mult erodat nu s-au putut efectua săpături. Puținele dovezi de cioplire pot fi atribuite paleoliticului superior.

M. Bitiri, A. Socolan, *Marmatia*, 1, 1969, p. 6; M. Bitiri, *PalCaș*, p. 14, 57 etc.

TOPLIȚA (or., jud. Harghita)

În anul 1932 J. Tulogdy a găsit pe o terasă din pleistocenul superior, lângă izvorul cu apă termală, care se orientează spre Mureș, o piesă din calcar cristalizat local. Piesa a considerat-o ca fiind o unealtă mousteriană. Nu se cunceaște în ce colecție a ajuns piesa.

J. Tulogdy, *Közl*, 2, 1942, nr. 2, p. 2—3.

69. TUREA (c. Gîrbău, jud. Cluj)

Din colecția lui A. Koch a ajuns în Muzeul de Istorie al Transilvaniei o „unealtă” paleolitică descoperită la sfîrșitul secolului trecut în argila cuaternară. H. Breuil a descris piesa ca fiind un răzuitor retușat din silex negru de tip moustertian sau aurignacian. Breuil, după care și C. S. Nicolăescu-Plopșor mai amintesc și de o așchie mică de silex despre care de asemenea nu avem date mai precise.

M. Roska, *Dacia*, 1, 1924, p. 297, 312; H. Breuil, *BSSC*, 2, 1925, nr. 2, p. 196, 197; M. Roska, *Osrégészet*, p. 303, 305; Idem, *B—H*, 14—15, 1927, p. 22, 84; Idem, *ArhOlt*, 8, 1929, nr. 43—44, p. 349; Idem, *Székelly Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumi*

emlékkönyve, 1929, Cluj, p. 5; H. Schroller, *SiebViert*, 55, 1932, p. 132; M. Roska, *AIGR*, 14, 1931, p. 100, 101, 102, 123, 125; I. Nestor, 22. *BerRGK* 1933, p. 18; O. Kadic, *MKFIE*, 30, 1934, nr. 1, p. 14, 119; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Dacia*, 5—6, 1938, p. 43, 50, 79, 88; M. Roska, *ErdRep*, p. 293, nr. 103, p. 318; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *ProblAntr*, 1, 1954, p. 166; Idem, *SCIV*, 7, 1956, nr. 1—2, p. 28; Idem, *Dacia*, 1, 1957, p. 42, 48; Șt. Ferenczi, *Studia*, 1962, nr. 2, p. 38; L. Roșu, *RevMuz*, 6, 1969, nr. 5, p. 402.

70. TURNIȘOR (sat, înglobat în municipiul Sibiu, jud. Sibiu)

La o dată neprecizată, înaintea primului război mondial, în prundișul unei terase fluviatile, lângă malul sudic al apei Cibinului, M. Roska a găsit două răzuitoare mousteriene, confecționate după părerea descoperitorului din jasp, iar după H. Breuil din silex. Breuil atribuie lui Roska găsirea a mai multor așchii prelucrate, a unui nucleu și a unui răzuitor de mîna stîngă. I. Nestor știe de o singură unealtă moustieriană. C. S. Nicolăescu-Plopșor preia cele amintite de Breuil. Cele două răzuitoare amintite de către Roska au ajuns la Muzeul de Ist. al Trans. (ar. vechi inv.: IV. 1805—1806). Colectivul condus de către C. S. Nicolăescu-Plopșor cu ocazia unei periegeze a găsit în 1954 în prundișul Cibinului, între Sibiu și Turnișor o așchie de silex gălbui, patinată, cu urme de rostogolire, cioplită după tehnica moustieriană.

M. Roska, *Dacia*, 1, 1924, p. 297, 311, 312; H. Breuil, *BSSC*, 2, 1925, nr. 2, p. 195; M. Roska, *BSSC*, 2, 1925, nr. 2, p. 184; Idem, *Ösrégészeti*, p. 304, 305, 314; Idem, *AIGR*, 14, 1931, p. 100, 101, 102, 118, 124, 125; H. Schroller, *SiebViert*, 55, 1932, p. 132, I. Nestor, 22. *BerRGK* 1933, p. 17; O. Kadic, *MKFIE*, 30, 1934, nr. 1, p. 14, 120; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Dacia*, 5—6, 1938, p. 43, 50, 79; N. Moroșan, *AIGR*, 19, 1938, p. 3; M. Roska, *ErdRep*, p. 129—130, nr. 209, p. 318; C. S. Nicolăescu-Plopșor și C. Mateescu, *SCIV*, 6, 1955, nr. 3—4, p. 400; Idem, *SCIV*, 7, 1956, nr. 1—2, p. 28; Idem, *Dacia*, 9, 1957, p. 42, 48; L. Roșu, *FVL*, 1963, nr. 6, p. 123—124; Idem, *Actes du VII. Congrès Int. des Sciences Préhist. et Protohist.*, Prague, 1966, p. 266; Idem, *RevMuz*, 4, 1967, nr. 6, p. 515; Idem, *RevMuz*, 6, 1969, nr. 5, p. 402; E. Condurachi etc., *HartaArhRom*, 1972, harta nr. 2; I. Paul, *FVL*, 16, 1973, nr. 2, p. 22.

TURULUNG (c., jud. Satu Mare)

La punctul *Dealul Pustiu*, în 1958 prof. Ilés Ștefan din localitate a descoperit câteva piese litice de silex și obsidian. În 1966—1967 M. Bitiri a întreprins cercetări de verificare descoperind pe coama piemontului erodat, înalt de cca. 400 m., în adîncime de 0,15—0,40 m o așezare parțial distrusă. S-a descoperit un singur nivel de locuire avînd 148 piese: lame microlitice, gratoare, nuclee de diferite feluri, burine etc. din opal, gresie și obsidian. După M. Bitiri locuirea aparține primei faze a gravetianului și pare a fi contemporană cu locuirea gravetiană de la Călinești I și Călinești III (*UISPP*, 9, 1976, XVI, Nice, p. 61).

D. Popescu, *SCIV*, 18, 1867, nr. 3, p. 523; Idem, *Dacia*, 11, 1967, p. 358; M. Bitiri, *SCIV*, 18, 1967, nr. 4, p. 626, 635, 637, 640; D. Popescu, *SCIV*, 19, 1968, nr. 4, p. 678; Idem, *Dacia*, 12, 1968, p. 422; M. Bitiri, *StudComSM*, 1969, p. 35—38; Idem, *Marmatia*, 1, 1959, p. 6—7; Idem, *SCIV*, 20, 1969, nr. 4, p. 517, 521, 524, 525; Idem, *Materiale*, 9, 1970, p. 36—37; Idem, *RevMuz*, 7, 1970, nr. 4, p. 295, 296, 298; Idem, *StudComSM*, 1972, p. 45, 46; Idem, *PalOaş*, p. 55—56, 97—98 etc. E. Condurachi etc., *HartaArhRom*, harta nr. 2; M. Bitiri, *UISPP*, 9, 1976, XVI, Nice, p. 61.

URSULUI. PEȘTERA vezi la Monești

71. VADUL CRIȘULUI (c., jud. Bihor), PEȘTERA CU APĂ DE LA ~

PEȘTERA DEVENȚULUI DE LA ~

PEȘTERA VEREȘ DE LA ~

În anul 1913 T. Kormos a cercetat zona foarte bogată în peșteri, dintre Vadul Crișului și Șuncuiuș. În unele din cele 8 peșteri cercetate sondajele efectuate au dat material faunistic cuaternar, altele din holocen iar unele au fost sterile. Numai în *Peștera cu Apă* s-au făcut descoperiri care permit, cu rezerve, presupunerea unei viețuiri umane din paleolitic. Peștera este de fapt un culoar lung care se termină într-o sală mică, rotundă. În sală a fost descoperit un mormint eneolitic. La intrarea peșterii s-a săpat un șanț de 2×4 m, adâncit pînă la 2,5 m. Sub un strat gros de 0,10 m de aluviu recent, urmează un nivel gros de 0,60—0,65 m avînd material eneolitic sau din epoca bronzului, urme de arsură și faună recentă. Urmează un strat gros de 1,60—1,70 m care a dat oase de *Ursus spelaeus* Rosenm., *Capreolus capreolus* L., *Cervus elaphus* L., *Lagopus mutus* Mont. Kormos T. afirmă despre cîteva oase că au urme de spargere intenționată. S-au găsit și două lamele confecționate din canini de hienă.

RepBihor (p. 393—396) D. Ignat știe doar de urme neolitice identificate în Peștera cu Apă.

În *Peștera Devențului* sau *Peștera nr. 3*, de pe malul stîng al Crișului (conform descrierii Mariei Mottl), T. Kormos a descoperit resturi faunistice din pleistocen și piese litice ce eventual ar putea fi atribuite și paleoliticului. În 1940 M. Mottl a săpat aici o suprafață de 40 m², descoperind o faună pleistocenică: *Hyaena spelaea* Goldr., *Ursus arctos* L., *Cervus elaphus* L., precum și un răzuitor retușat, pe lamă din calcedon, de tip aurignacian. Au apărut și cîteva lamele din măsele.

Peștera Vereș sau *Peștera nr. 6* pe malul drept al apei este amintită ca avînd un material aurignacian datat în W 1—2.

T. Kormos, *MKFIÉJ* (1913), 1914, p. 535—536; M. Mottl, *MAFIEJ* (1943), 1950, p. 472—476, 485—490; N. Vlassa, *SCIV*, 12, 1961, nr. 1, p. 17—24; *RepBihor*, p. 393—396.

VALEA COACĂZII, PEȘTERA DIN ~, vezi la Moieciu

72. VALEA LUI MIHAI (c., jud. Bihor)

M. Roska afirmă în 1925 că ar fi găsit în *Valea Erului*, lîngă fabrica de cărămidă a lui A. Fabry, o stațiune din care a cules piese litice paleolitice. Săpături nu au fost efectuate. (*Dacia*, 2, 1925, p. 403).

C. S. Nicolăescu-Plopșor amintește de aici gratoare și fragmente de lame de aspect microlitic (*Materiale*, 6, 1959, p. 40; *Dacia*, 5—6, 1938, p. 80).

Conform referirii lui T. Jursák, pe nisipurile de la *Barantău*, înspre graniță, a fost găsit „un răzuitor de vîrstă paleolitică superioară (?), din calcedon”. În colecția Muzeului din Oradea se păstrează resturi de *Equus germanicus*, descoperite la locul „*Dienes tag*” în 1935, la 6 m adîncime. Pe teritoriul satului mai sînt cunoscute urme neolitice și din epoca bronzului (*RepBihor*, p. 397).

VALEA MARE (c. Gurahonț, jud. Arad)

La *Dudăiu* unde se găsește opal și calcedon în stare naturală, în adîncime de 0,60 m au apărut cîteva piese litice asemănătoare cu toporașele de tip La Micoque sau din mezolitic. La „*Gruiu*” (*Valea Gruului*) pe lîngă unele piese litice

asemănătoare celor anterioare au apărut și urme de arsură, precum și câteva bucăți de oase indeterminabile (cercetări M. Roska, 1928). În urma unor noi cercetări efectuate de către M. Roska în 1930, materialul de aici a fost atribuit mezoliticului, culturii campignyene. Pentru o asemenea încadrare s-au pronunțat J. Bayer și J. Hillebrand. Hollendonner a efectuat în perioada interbelică și determinări palenologice.

M. Roska, *BSSC*, 3, 1927, nr. 1, p. 74; Idem, *B-H*, 14—15, 1927, p. 22—23; 84; Idem, *BSSC*, 4, 1928, nr. 2, p. 36; Idem, *ArhOlt*, 8, 1929, nr. 43—44, p. 349; Idem, *ACMIT*, 1, 1929, p. 190; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *ArhOlt*, 9, 1930, nr. 49—50, p. 213; Idem, *ArhOlt*, 9, 1930, nr. 49—50, p. 213; Idem, *ArhOlt*, 10, 1931, nr. 53, p. 50; M. Roska, *AIGR*, 14, 1931, p. 80; Idem, *AIGR*, 14, 1931, p. 101, 102, 112—113, 123, 125; E. Pop, *BGB*, Cluj, 12, 1932, nr. 1—2, p. 34; M. Roska, *Dacia*, 3—4, 1927—1932, p. 22—23; H. Schrollner, *SiebViert*, 55, 1932, p. 134; O. Kadic, *MKFIE*, 30, 1934, nr. 1, p. 16, 122; Patte, *BSPF*, 1934, p. 384; J. Hillebrand, *24/25. BerRGK*, 1937, p. 25; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Dacia*, 5—6, 1938, p. 89, 92—93; M. Moga, *ACMIT*, 4, 1932—1938, p. 159; M. Roska, *ErdRep*, 309, 319; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *ProblAntr*, 1, 1954, p. 68—70; Idem, *ProblAntr*, 2, 1956, p. 76; Idem, *Materiale*, 3, 1957, p. 284, 282; L. Roșu, *RevMuz*, 6, 1969, nr. 3, p. 258.

VALEBRAD (sat înglobat or. Brad, jud. Hunedoara)

În punctele *Săcătură* și *Breaza*, unde se găsește opal, J. Mallász a descoperit urme răzlete paleolitice atribuite de către M. Roska paleoliticului inferior, iar mai târziu (în *ErdRep*, vezi harta nr. 111) mezoliticului. Tipologic „unelte” nu au fost descrise. O parte a materialului colectat a ajuns la Institutul Geologic din București și la Muzeul de Istorie din Deva. După o afirmație a lui M. Roska în hotarul satului s-ar găsi și obsidian.

M. Roska, *ArhOlt*, 8, 1929, nr. 43—44, p. 349; Idem, *AIGR*, 14, 1931, p. 80; Idem, *AIGR*, 14, 1931, p. 101, 102, 115, 123, 125; Idem, *ErdRep*, p. 297, 319; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *ProblAntr*, 2, 1956, p. 76; Idem, *Materiale*, 3, 1957, p. 282.

VĂLIȘOARA (c. Livezile, jud. Alba)

H. Schrollner identifică, în mod greșit, satul Gyertyános cu Cărpiniș (*VorgForsch*, 8, 1933, p. 74, nr. 29). Eroarea e preluată și de Roska (*ErdRep*, p. 101, nr. 15). Numele satului este Vălișoara (C. Suciu, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, București, vol. I, 1967, p. 277, vol. II, 1968, p. 240).

În *ErdRep* în tabelul localităților avînd descoperiri paleolitice satul figurează cu urme mousteriene. În text însă nu se pomeneste decît de câteva falange și dinți de *Ursus spelaeus* și de un răzuitor de gresie silicizat, neîncadrat tipologic și fără poziție stratigrafică, precum și de ceramică din epoca bronzului, toate provenite din *Peștera Bocșuța*, ajunse în Colecția Liceului Bethlen din Aiud (cu nr. inv. 2275—2296). Din celelalte peșteri se cunosc doar descoperiri postpaleolitice. Totuși H. Müller-Karpe scrie că *Peștera Pocola* (Pucula) din Transilvania a dat urme paleolitice (*Handbuch der Vorgeschichte*, München, 1968, I, p. 150). *Peștera* aceasta o putem identifica cu cea de la Vălișoara (vezi harta lui Müller-Karpe). Despre aceeași peșteră pomeneste H. Schrollner că ar avea ceramică neolitică și eneolitică (H. Schrollner, loc. cit.).

În concluzie descoperiri paleolitice pe teritoriul satului nu cunoaștem.

VEREȘ PEȘTERA, vezi la Vadul Crișului

VINȚUL DE JOS (c., jud. Alba)

În 1865, cu ocazia unor construcții de cale ferată, E. Pávay a găsit în șanțul care ține pînă la podul din Sibișeni, o unealtă (toporaș?) de piatră și un colț de *Elephas primigenius*. Apariția laolaltă a colțului de mamut și a unelei ar fi meritat o atenție mai mare dar săpături nu au fost efectuate nici pînă astăzi și nici unealta nu a fost determinată. Materialul a ajuns în Muzeul de Istorie al Transilvaniei. Tot de la Vințul de Jos se mai cunoaște și o măsea de *Bos sp.* ce a ajuns în Colecția Liceului din Sebeș (ErdRep, p. 22).

C. Gooss, AVSL, 13, 1876, nr. 2, p. 10; Idem, AVSL, 13, 1876, nr. 3, p. 414; A. Koch, ErdMúzÉvk, I, 1876, nr. 5, p. 125, nr. 58, p. 135, nr. 45, p. 146; Idem, ErdMúz, 4, 1877, nr. 8, p. 132, nr. 5, nr. 11; G. Téglás, OTTÉ, tom. 9, 12, 1887, p. 64, nr. 30; M. Roska, Dolg, 3, 1912, p. 34 (sep.); Idem, Osrégészet, p. 303, nota nr. 2; O. Kadič, MKFIÉ, 30, 1934, nr. I, p. 14, 119; M. Roska, ErdRep, p. 22, nr. 86.

VIȘAG (c., jud. Timiș)

În anul 1956 a fost găsită în prundișurile de la confluența pîrului Bogarul Mare cu Pîrîul Satului, din marginea satului Vișag, un vîrf foliaceu oval, alungit, lucrat bifacial dintr-un silex cenușiu. Piesa este lipsită de poziție stratigrafică. Fl. Mogoșanu atribuie piesa, pe baza tipologiei, paleoliticului superior de început.

C. S. Nicolăescu-Plopșor, Dacia, 1, 1957, p. 42, 54; Fl. Mogoșanu, RevMuz, 4, 1967, nr. 6, p. 555; Idem, CCArh — Porțile de Fier, 8, 1968, p. 4; Idem, Dacia, 16, 1972, p. 8; Idem, PalBanat, p. 15.

VIȘTEA (c. Gîrbău, jud. Cluj)

Din hotarul dinspre Gilău al satului, în condiții și într-o perioadă necunoscută, au ajuns în Muzeul de Istorie al Transilvaniei cîteva așchii de hidrocvartit. De la punctul Kotyor provin așchii de steatită. M. Roska cuprinde și această localitate în lista celor avînd material arheologic din aurignacian.

M. Roska, ErdRep, p. 155, nr. 65, p. 319; N. Mészáros — O. Clichici etc., GhidCluj, p. 41.

ZĂBRANI (c., jud. Arad)

Din comună se cunosc descoperiri epipaleolitice.

E. Pădurean, RevMuz, 11, 1974, nr. 2, p. 62—63.

ZĂVOI

La gară, cu ocazia construirii rampei, s-au găsit silexuri, dintre care unele par a fi paleolitice. Materialul se află în colecția Tr. Popescu (Oțelu Roșu).

R. Petrovsky, Banatica, 4, 1977, p. 460.

ZIMBRU (c. Gurahonț, jud. Arad)

Pe teritoriul satului, în apropierea malului drept al Pîrului Cremenos se găsește mult opal și calcedon. Cîteva piese din rocile amintite i se păreau lui M. Roska a avea urme de prelucrare intenționată. De pe suprafață au fost culese un toporaș ovoidal atribuit chelleanului superior și cîteva răzuitoare ce nu au fost încadrate cultural (cercetări M. Roska, 1926). Materialul a ajuns în Colecția Palatului Culturii din Arad.

În urma unor cercetări ulterioare materialul a fost atribuit mezoliticului.

M. Roska, *Dacia*, 2, 1925, p. 414; Idem, *BSSC*, 3, 1927, nr. 1, p. 74; Idem, *B-H*, 14—15, 1927, p. 23, 84; Idem, *BSSC*, 4, 1928, nr. 2, p. 35—37; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *ArhOlt*, 8, 1929, nr. 45—46, p. 469—470; M. Roska, *ArhOlt*, 8, 1929, nr. 43—44, p. 349; Idem, *AIGR*, 14, 1931, p. 80; Idem, *AIGR*, 14, 1931, p. 101, 102, 113, 123; O. Kadic, *MKFIĖ*, 30, 1934, nr. 1, p. 16, 122; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Dacia*, 5—6, 1938, p. 44, 50, 80, 81, 89; M. Moga, *ACMIT*, 4, 1932—1938; p. 159; M. Roska, *ErdRep*, p. 311, nr. 22, p. 319; C. S. Nicolăescu-Plopșor, *ProblAntr*, 1, 1954, p. 64; Idem, *ProblAntr*, 2, 1956, p. 76; Idem, *Materiale*, 3, 1957, p. 282, 284; L. Roșu, *RevMuz*, 6, 1969, nr. 3, p. 258; Idem, *RevMuz*, 6, 1969, nr. 5, p. 401.

BÉLA JUNGBERT

VERZEICHNIS DER ORTSCHAFTEN MIT PALÄOLITHISCHEN ENTDECKUNGEN AUS SIEBENBÜRGEN

(Zusammenfassung)

In einer Folge von vier Aufsätzen, die in der *ActaMN*, 1978, (I), XVI, 1979 (II); XIX, 1982, (III) und in der vorliegenden Nummer erschienen, sammelte der Verfasser Informationen hinsichtlich der Literatur und Materialien bezüglich der paläolithischen Entdeckungen. Der Verfasser nummerierte nur die sicheren Entdeckungen. Besprochen wurden aber auch die Entdeckungen, die unsicher sind oder hinsichtlich derer der Verfasser oder andere Zweifel hatten.